

A Rákóczi-emlékév egyetemes jelentősége

„Cum Deo pro Patria et Libertate”

A Rákóczi-emlékév egyetemes jelentősége, II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelem máig ható értékvilága és öntudata mutatkozik meg abban, hogy a magyar szabadságharc zászlaján a „Cum Deo pro Patria et Libertate” felirat volt olvasható: az „Istennel a hazáért és szabadságért” üzenete magyarságunk számára minden korban élő valóság!

2019-ben ünnepeljük azt, hogy 315 esztendővel ezelőtt Gyulafehérváron fejedelemmé választották II. Rákóczi Ferencet. Ezen évforduló alkalmából került sor a „2019. év II. Rákóczi Ferenc-emlékévvé nyilvánításáról” szóló határozati javaslat benyújtására az „Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény 28. §-ának (4) bekezdése alapján”. E javaslat „Általános indokolás” részében (a többi között) a következő értékelés olvasható: „A magyar nemzet legfontosabb jellemvonásai közé tartozik a szabadság szeretete és a függetlenség iránti vágy. Magyarország egyik legjelentősebb szabadságharca a II. Rákóczi Ferenc által vezetett küzdelem, amely 1703-tól 1711-ig tartott.” (1) II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelem magyar emlékezetműveltségi értékvilágunk legkiemelkedőbb csúcskörében található. A művelődéskutatói életutamhoz vezető tanulóéveim alatt történelmi vetélkedőkön vettem részt, és egy máig ható boldog emlék számomra, amikor 8. osztályos tanulóként a diákok számára meghirdetett „történelemkutatók vetélkedőjén elért negyedik helyezéért” az *Így élt II. Rákóczi Ferenc* (Bp., 1976) című könyvet vehettem át 1977. február 21-én. Hatalmas kihívást jelentett számomra már maga az indulás lehetősége, a felkészülés folyamata, a versenyizgalom, majd nagy örömet a fenti jutalomkönyv átvétele. E mű hátoldalán (a többi között) ez olvasható: a könyv, amelyet „Vámos Magda írt meg Száva István posztumusz művének, A nagyságos fejedelem című regényes életrajzának felhasználásával”

azért fontos, mert II. Rákóczi Ferenc „a magyar történelem egyik legjelentősebb alakja”, az „1703–1711-es szabadságharc vezetője”; és „életének példája évszázadokon át volt a szabadságra vágyó, érte harcoló emberek jelképe”. Ezen gondolatok és eszmények jegyében neveltek engem addig is, ebben édesapám és anyai ági nagybátyám meghatározó jelentőséggel bírtak. 1969 karácsonyán a nagybátyámtól az *Ezüstkard* (Bp., 1968) című könyvet kaptam, ezt a későbbi években nagyon sokszor elolvastam: Takács Tibor műve ma is főhelyen áll a könyvespolcomon a fent említett jutalomkönyv társaságában. A 2019. évre meghirdetett Rákóczi-emlékév kapcsán érdemes arra is utalnom, hogy négy esztendővel ezelőtt az Országgyűlés a 4/2015. (III. 20.) határozatával már döntött arról, hogy március 27-ét II. Rákóczi Ferenc emléknapjává nyilvánítja; valamint „tisztelettel adózik a »Cum Deo pro Patria et Libertate« zászló alatt II. Rákóczi Ferencre felesküdtettek emléke előtt, akik a magyar szabadság kivívásáért küzdöttek”; és „támogatja és szorgalmazza a Rákóczi-szabadságharccal kapcsolatos megemlékezések szervezését, oktatási anyagok készítését”. Az „Istennel a hazáért és szabadságért” eszmény jegyében indokolt hangsúlyoznom, hogy ez a keresztény értékvállalás a Rákóczi család nemzedékei sorsában évszázadokon átívelően volt jelen! II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelem dédapja, I. Rákóczi György erdélyi fejedelem alábbi önvallomása jól érzékelteti ezt: „Soha életemben nem voltam részeg, soha nem kívántam más nőt, mint a feleségemet, és soha nem óhajtottam más könyvet olvasni, mint a Bibliát.” (2) E történelmi család és rokoni köre kimagasló értékeket teremtett évszázadokon át! I. Rákóczi Ferenc és gróf Zrínyi Ilona gyermeke, Ferenc 1676. március 27-én született Borsiban. Szabadsághősök sora volt az ősei között, akik évszázadokon átívelő

módon szolgálták a magyar nemzeti érdekeket. I. Rákóczi Ferenc részt vett a magyar függetlenség kivívását célul kitűző Wesselényi-mozgalomban. Elhunytá után özvegye, gróf Zrínyi Ilona 1682-ben feleségül ment gróf Thököly Imréhez, aki kuruc fejedelmként küzdött a haza szabadságáért. Amikor a váradi török pasa elfogatta Thökölyt, akkor Munkács vára jelentette a magyar szabadságharc színterét: gróf Zrínyi Ilona 1685 decembertől 1688 január közepéig védelmezte a várat a hatalmas túlerőben lévő császári sereg ellen. Rákóczi már ifjan is nemzetközi szinten gondolkodó és nagy ívű diplomáciai érzékkel rendelkező személyiség volt! Ez mutatkozott meg már abban is, amikor az éppen csak nagykorúvá lett ifjú Rákóczi 1694. szeptember 26-án Kölnben feleségül vette Hessen-Rheinfelsi Sárolda Amália hercegnőt (Károly hessen-rheinfelsi herceg leányát). Az évszázadokon átívelő családtörténeti összefüggések körében indokolt arra utalnom, hogy az ifjú feleség XIII. századi ősei között Szent Erzsébet, a magyar királyné is megtalálható: ez azért kiemelendő, mert e szent édesapja II. András magyar király volt. Ez tehát azt jelenti, hogy Rákóczi felesége a Turul nemzetségből származott, ami nyilvánvalóan a dinasztiaalapítás vonatkozásában is fontos történelmi emlék! A szabadságharc megindítása kapcsán lényeges megemlítenem, hogy 1703 májusában Rákóczi és gróf Bercsényi Miklós közösen adták ki a lengyelországi Brezán várában a *Brezáni kiáltványt*, és ekkor készült el a „*Cum Deo pro Patria et Libertate*” felirattal ékesített piros selyemzászló, melynek célja a haderő felállítása volt. A kiáltvány „*minden igaz Magyar haza szerető, és édes Országunk régi dicsőséges szabadságát óhajtó Egyházi, és Világi, Nemes és Nemptelen, Fegyver viselő, és Otthon lakos igaz Magyaroknak*” volt címezve. Nemzetközi szinten is fontos, hogy 1704 januárjában jelentette meg Rákóczi a *Recrudescunt...* címet viselő kiáltványát, melyben a nagyvilág számára nyilvánvalóvá tette a magyar szabadságharc okát és megindításának jogszerű voltát. Ebben rögzítésre került, hogy „*meg-újjúlnak a ditsőséges magyar nemzetnek régi sebei, és hazánk megsebesült szabadságának*” okai alapján indult meg a magyar szabadságharc. Az 1704-ben Gyulafehérváron bekövetkezett fejedelmévé választás

jegyében érdemes néhány alapvetést rögzíteni az Erdélyi Fejedelemség nemzetközi jelentőségéről. A XVII. századi Erdélyi Fejedelemséget mint „*Franciaország és Svédország szövetségét*” belefoglalták az 1648. évi vesztfáliai békébe, amelyet az „*újkori Európa mérnökének*” is szoktak nevezni. (3) A XVII. századi Erdély jogrendi világáról Apor Péter a következő megállapítást tette: „*Az 1687. esztendő előtt olyan emberséges ország vala Erdély, hogy egy pénz nélkül keresztül mehettél volna rajta, mégis mind magad, mind lovad jól lakhatott volna.*” (4) Pár év elteltével felborult a helyzet! I. (Habsburg) Lipót az „*1690-ben kiadott diplomájával szavolta*”, hogy az Erdélyi Fejedelemség „*a török kiűzése után, mint a Magyar Korona tagja, megőrzi a fejedelmválasztásban, gazdasági önrendelkezésben, vallásszabadságban kifejeződő önállóságát*”. A XVII. század legvégére a helyzet azonban teljes mértékben megváltozott: a „*Habsburg-kormányzat a karlócai békében elérte, hogy mint tartományt tagolják a Birodalomba*”: Erdélyt „*8000 főnyi katonaság tartotta megszállva*”. (5) Rákóczi számára Erdély és a fejedelmi cím rendkívül fontos volt a szabadságharc során: e tárgykörben kiemelendő Radvánszky János (1666–1738) személyének jelentősége! Radvánszky már fiatalon is a kurucok közé tartozott (1685-től Thökölyi Imre táborában tartózkodott). A lutheránus Radvánszky János szülei Radvánszky György (1615–1687) és Máriaassy Janka Kata voltak: családjaik és rokonsági köreik mind a XVII–XVIII. századi magyar szabadságküzdelmek cselekvő résztvevői voltak. 1704. június 13-án „*Rákóczi teljhatalmú biztosként Radvánszky Jánost küldi Erdélybe*” azzal a feladattal, hogy Rákóczi céljait kell „*képviselni a fejedelmválasztó országgyűlésen*”: július 8-án az erdélyi országgyűlés Gyulafehérvárott „*Erdély fejedelmévé választja II. Rákóczi Ferencet*”. (6) „*Iustam causam Deus non derelinquet*”, azaz „*Isten az igaz ügyet nem hagyja el*”: II. Rákóczi Ferenc lovassági zászlójának volt ez a felirata. A vezérlő fejedelem hadereje kapcsán indokolt a „*kuruc huszár*” seregére és ezen belül a székelység hadi minőségére is kitérnem. „*A kuruc huszár fő ereje a váratlan, meglepetésszerű, villámgyors támadás volt ott, ahol az ellenfél, a Habsburg császári hadsereg a legkevésbé várta, sokszor az ellenséges*

vonalak mögött hajtottak végre váratlan akciókat, s bravúros lovaglással messze az ellenség hátságába is behatoltak. Nyílt csatában is sikerrel vették föl a harcot a nehézkes császári vértess-lovassággal, amelynek rohamai elől ügyesen kitértek, majd oldalról rohanták meg őket s megbontva soraikat megfutamtították őket.” (7)

A korábbi évtizedekben az országból kime-nekült kuruc vitézek közül is sokan visszatértek a szabadságharc hírére, hogy Rákóczi oldalán küzdjenek a haza függetlenségéért. 1704. február elején „báró Orlay Miklós ezredes vezetésével Erdélybe érkezik a Thököly Imrével török földre bújosott kurucok mintegy 500 főnyi első csoportja”. Ugyancsak februártól kezdve Rákóczi céljai között szerepelt, hogy a Kárpátokon túli területeken is „katonaságot toborozhasson”. (8) A kuruc haderő létszámának növelése tekintetében a Kárpátokon túli Moldva és Havasalföld térsége e körben azért is meghatározó volt, mert ezen fejedelemségek fanarióta görög dinasztia-ival folyamatosan kapcsolatban álltak a magyar hatalmi tényezők. Előzményként kiemelendő a következő adalék. „Báthory Zsigmond 1595. május 25-én szerződést kötött Mihály vajdával”, és „Havasalfölde politikailag e szerződés értelmében az erdélyi fejedelemség fennhatósága alá került”. (9) A hajdúvilág és a székelység történeti kapcsolattrendszeréről fontos rögzítenem, hogy Erdély és Havasalföld évezredes kapcsolata e korban még élő valóság volt. Báthori Gábor erdélyi fejedelem 1612. januári levelében az alábbi szerepel: „Gábor, Isten kegyelméből Erdély és Havasalföld fejedelme, Magyarország részeinek ura és a székelyek ispánja”. (10) II. Rákóczi Ferenc nagypolitikai értékvilágában a Kárpátokon túli Moldva és Havasalföld térsége évtizedeken átívelő módon fontos szerepet kapott, amire jó példa a következő adalék. Az apjához 1727-ben Rodostóba érkező ifjú Rákóczi György jelentősége kapcsán kiemelendő, hogy ő az, akit (még pár évvel korábban) II. Rákóczi Ferenc „Moldva fejedelmi székére” szánt; majd (ezen törekvés meghiúsulása után) végül 1727-ben ő lett az, akit az „apja makovica herceggé nevezett ki”. (11) A fentebb említett hadtoborzási cél kapcsán érdemes hivatkoznom néhány fontos adalékra és egy olyan levélre is, melyek több szempontból is jelentős alapvetések a Rákócziak korának megér-

téséhez. Ezek szintén Radvánszky János (1666–1737) működéséhez kötődnek, és rámutatnak Erdély és Havasalföld korabeli kapcsolatrendszerére is. 1704. július 15-én Gyulafehérvárott íródott egy levél, azaz „Radvánszky János fogalmazata Constantinus Cantacusenoshoz”, a „Szent Római Császárság hercegéhez, Havasalföld fejedelmének belső tanácsosához”. E levélben a címzett a „Szent Római Birodalom legkiválóbb hercege”, Konsztantinosz Kantakuzénosz volt. (12) Radvánszky János levelének az ad rendkívüli történelmi jelentőséget, hogy a görög Kantakuzénosz-dinasztia a Konstantinápoly császári főváros által irányított, 1453-ig fennálló középkori görög állam, azaz a „Szent Római Birodalom”, a „Szent Római Császárság” legfőbb családjai közé tartozott évszázadokon át. E körben érdemes arra is hivatkoznom, hogy Radvánszky János francia kortársa, Voltaire a „Szent Német-római Birodalom” megnevezésről azt írta, hogy ez utóbbi névhasználat teljességgel alaptalan, azaz történelmietlen, hiszen ez utóbbi „nem volt szent, nem volt római és nem volt birodalom” sem. Az említett Radvánszky-levél arról tanúskodik, hogy ezzel a nyilvánvaló nemzetközi államjogi igazsággal, történelmi alapvetéssel 3 évszázaddal ezelőtt még minden magyar tisztában volt! A fenti levél okán indokolt hangsúlyoznom, hogy Radvánszky János (1666–1738) a kuruc államszervezetben az egyik legfőbb személyiség volt. 1704 januárjának végétől Miskolcon megalakult az (államszervezet központi testületét jelentő) Udvari Tanács (Consilium Aulicum): Radvánszky ennek is a tagja volt; majd pedig a következő évben a Gazdasági Tanács (Consilium Oeconomium) első szenátora lett. Rákóczi tanácsnoka, a szövöttezett rendek kincstárnoka (thesaurarius) volt Radvánszky János. 1707. szeptember 3-án a fejedelem egy olyan bizottság tagjává választotta, amelynek a bányák termelési, technikai és jövedelmezőségi viszonyainak vizsgálata képezte a fő feladatát. Radvánszky János 1738. március 26-án Radványban hunyt el, április 7-én temették el. Bár feleségével mindketten lutheránusok voltak, mégis a radványi katolikus egyházban lévő családi sírboltba temették el őket. Egyébként a templom szószékén látható a család ősi címere. A radványi kastély egyik termét Rákóczi-teremnek nevezik.



II. Rákóczi Ferenc fejedelem
emléktáblája Csíksomlyón

Radvánszky János levelében rögzítette a következőket is: az „a körülmény, hogy dicsőséges elődökkel való rokonságukat fejedelemink és igen kedves uraink most felidézik és minden jó szándékkal megerősítik, nagy vigasz a nemzet számára”. (13) Az eredettudat jegyében fontos a következő megállapítás, amely a középkori magyar–görög kapcsolatok okán is érdekes kérdéskörre világít rá! A neves történész, Márki Sándor ezt írta: „Rákóczi büszkén hivatkozott” arra is, hogy anyai ági XV. századi felmenői által „egyenesen a Palaiologosz görög császári családból származik”. (14) Az ebbéli eredetkutatási adatok abba az irányba mutatnak, hogy II. Rákóczi Ferenc üknagyapjának, gróf Zrínyi Györgynek (1549–1603) a szépnagyanyja volt Angelina, aki a görög Komnenosz-Arianitesz családból származott, és az ő anyai ági felmenői között valóban ott található a görög Palaiologosz császár-család tagjai is. Fentebb már említésre került, hogy 1704. július 8-án az erdélyi országgyűlés Gyulafehérvárott Erdély fejedelmévé választja II. Rákóczi Ferencet, erre tekintettel fontos tör-

ténelmi lépés a következő évben, 1705-ben megtartott szécsényi országgyűlés, amely új fejezetet jelentett a magyar szabadságharc egyetemes jelentősége terén. A fenti két országgyűlésen meghozott döntések kapcsán indokolt hivatkoznom az alábbi alkotmányjogi, közjogi alapvetésre! A XVI. században megteremtett Erdélyi Fejedelemség „magyar állam volt közjogi értelemben is, mint a magyar szent korona közjogi hatóságát elismerő” hatalom, mely a „magyar reneszánsz királyi udvar Erdélybe menekítésében, s a vajdai államgépezettel történő egybeolvadásában” tett alkotmányjogi megoldásaival született meg. (15) Az Erdélyi Fejedelemség közjogi magyar államléte azért fontos, mert erre alapozva Szécsényben rendkívül jelentős jogi megoldást sikerült megteremteni Rákóczi fejedelmi minősége terén. Az 1705-ben Szécsényben ülészők mint országgyűlési hatáskörrel felruházottak hozták meg döntéseiket: a „Conventus Generalis omnium Ordinis et Status Conjoederatorum Hungarorum”, azaz a „Konföderált Magyarság Karainak és Rendjeinek Országos Gyűlése” különleges magyar jogi valóságot teremtett a világon először. A fenti megoldással kimondatott, hogy valójában a magyar Szent Korona joghatósága alá tartozó területen a „vezérlő fejedelem” jogszerűen folytathatta a szabadságharcot. E magyar szuverenitási felfogás azért volt nemzetközi szinten is jelentős, mert ezen „sui generis” („önmagából eredő”) alapon, vagyis a nemzeti önrendelkezési joggyakorlása révén a magyar nemzet alkotmányos módon kimondta önnön szabadságát, ami révén Rákóczi vezérlő fejedelmévé lett. A „szabadságért összeszövetkezett magyarság választott vezérlő fejedelmének” a hatalmi jelentősége, azaz a „vezérlő fejedelem” („dux-princeps”) cím kapcsán megemlítendő, hogy az 1705. szeptember 17-én Szécsényben felvett jegyzőkönyv 2. pontja rögzítette, hogy a Szent Római Birodalom hercegét („princeps”) és Erdély választott fejedelmét („princeps electus”) szükséges a „ducale officium” jogkörrel is felruházni. Ez utóbbinak, a „ducale officium”-nak, azaz a „dux”-nak a kimagasló jelentősége miatt érdemes külön is értelmezni a „dux-princeps”, azaz a „vezérlő fejedelem” titulust. A „vezérlő” szóban a hadvezéri minőség teljessége fejeződött ki: megítélésem szerint ezen titulus alapján jogalapot kapott Rákóczi

és minden leendő vitéze arra, hogy mindenki, aki a haza bármely részéből a zászlaja alá áll, azaz a kuruc haderőben katonai szolgálatot teljesít, ezt jogszerűen tehesse meg. Ezen szécsényi országgyűlés által megvalósított jogi eljárás be is töltötte a szerepét, melynek valódi és gyakorlati értéke akkor látható igazán, amikor a szabadságharcot lezáró eseményekre, a nagymajtényi síkon történetekre gondolunk. A nagymajtényi síkon zászlóletétel történt, ám fegyverletételre nem került sor. Rákóczi hadának minden egyes katonája hazamehetett a fegyverével egyetemben! (Mennyivel más volt ez a Rákóczi-kori megoldás a szabadságharc befejezésére, mint az 1849. évi világsi fegyverletétel.) Rákóczi „vezérlő fejedelem” („dux-princeps”) minősége kapcsán kiemelendő, hogy ez a megnevezés Erdély tekintetében a fejedelmi; az egész haza tekintetében pedig kizárólag a teljes jogú hadvezéri, azaz hadgyűjtési és hadvezetési jogosultságot fejezte ki. Ennek jelentősége Rákóczi pecséthasználatában is kifejeződött, hiszen a magyarországi hivatalos iratainak lévő címeres körpecsétjein is a „*Dux Confoederatorum Regni Hungariae*” titulus és a „*Szent Római Birodalom hercegi cím kezdőbetűi*” szerepelnek. A „*ducale officium*”, azaz a „dux” titulus révén Rákóczi a hadvezéri minőségében és minden egyes katonája is jogszerűen küzdött fegyverrel a haza szabadságáért! Valójában tehát arról van szó, hogy Rákóczi „vezérlő fejedelem” („dux-princeps”) és a szövetkezett rendek az Erdélyi Fejedelemség közjogi magyar államlétéből, tehát ezen erdélyi magyar központi hatalom valóságának jogi alapvetéséből kiindulva akarták megteremteni Magyarország teljes szabadságát a jogellenes hatalmat jelentő Habsburg-udvarral szemben. Rákóczi „vezérlő fejedelem” („dux-princeps”) és a szövetkezett rendek jogfelfogásában a Habsburg-udvar nem valamely központi hatalmat, hanem jogellenes és bitorló hatalmat jelentett.

A „vezérlő fejedelem” („dux-princeps”) alkotmányos jogi minőség kapcsán kiemelten hangsúlyozandó, hogy a fentiek okán Rákóczi és kurucjai nem rebellesek, nem lázadók, hanem a haza szabadságáért jogszerűen küzdő hazafiak voltak a világ színe előtt!

E tárgykörben indokolt a konföderációt megteremtő szerződéslevelével hivatalos okirati minő-

ségére utalnom: az ősi szabadság megvédése céljából létrehozott konföderációhoz mindenki szabad akaratából csatlakozhatott, és ezt a döntést a vezérlő fejedelemre tett esküvel kellett megerősíteni.

Fontos azt is megállapítani, hogy a Rákóczi-szabadságharc során is jelen volt az a középkori magyar hitvallásunk, amely „*Magyarország a kereszténység védőpajzsa*”-eszményörökségünk okán képvisel kimagasló értéket. A Rákóczi-szabadságharc magyarsága a „*két pogány közt*” harcolva a szabadságért a „*kereszténység védőpajzsa*”-eszmény jegyében és az Isten segítségével bízva vette fel a küzdelmet a haza és a nemzet szabadságjogait lábbal tipró Habsburgokkal szemben. Kimagasló értékünk, hogy Rákóczi diplomatái a nemzetközi tárgyalások során mindig hivatkoztak a kereszténység védelmére! Rákóczi már 1704 elején hangsúlyozta, hogy Magyarország „*a kereszténység védőbástyája szerepben*” küzd a szabadságáért. (16) A Rákóczi–Zrínyi rokonsági kapcsolatok okán indokolt arra is rávilágítanom, hogy ez komoly családi örökséget is jelentett, hiszen a XVII. század második felében gróf Zrínyi Miklós a keresztény egység jegyében volt a kor „*athleta Christi*” eszményének megtestesítője. A magyar hazaért küzdő Bocskai István fejedelmünk kapcsán pedig fontos arra emlékeznünk, hogy az 1605-ös kiáltványában a szabadságharc okaként azt emelte ki, hogy II. (Habsburg) Rudolf romba döntötte Magyarországot, amely évszázadokon át a kereszténység védőbástyája volt. Ezen korszakokon átívelő eszményörökségünk alapján hangsúlyozandó, hogy Szent István király volt az első, aki a kereszténység egységének időszakában meghozott törvényeiben is kimondott módon a „*keresztény hit védelmezője*” („*defensor Christianitatis*”) minőségében uralkodott. Szent István „*apostolkirályunk*” óta nemzetközi szinten is mindvégig közismert volt a keresztény Európában („*Respublica Christiana*”), hogy a magyar vitéz volt „*Krisztus bajnoka*” („*athleta Christi*”), a „*Krisztus erős/bátor/hatalmas bajnoka*” („*fortis athleta Christi*”), a „*keresztény hit katonája*” („*miles fidei Christiane*”), a „*keresztény hit védelmezője*” („*defensor fidei Christiane*”), Magyarország pedig a „*kereszténység kapuja*”, a „*kereszténység pajzsa és védőfala*” és a „*kereszténység*

védőbástyája” („*propugnaculum Christianitatis*”), az „egész kereszténység mentsvára és védőbástyája”. A fentiek okán fontos Rákóczi püspökkinevezési jogának, azaz főkegyúri jogkörének a kérdéskörére is utalnom, melynek lényege az „apostoli király jogkörét” gyakorló „vezérlő fejedelem” („*dux-princeps*”) jogi megalapozottsága. A kiváló történész, Zachar József a következőket rögzítette: az „apostoli király jogkörét is magának igényelte II. Rákóczi Ferenc”, és ennek elismerése céljából „nemzetközi lépéseket tett XI. Kelemen pápánál”. (17) Sajnálatos, hogy Rákóczi püspökkinevezési jogának, azaz főkegyúri jogkörének elismerése nem valósult meg a pápa részéről. Ezzel kapcsolatban Asztalos Miklós a következőket jegyezte le: „Jelent meg két egyházjogi mű is, amely a főkegyúri jog kérdését taglalta. Egyik Rákóczi álláspontját védte, a másik a pápának adott igazat.” (18) Rákóczi püspökkinevezési jogának, azaz főkegyúri jogkörének a gyakorlása terén érdemes Erdély és a székelység, valamint a Kárpátokon túli területek magyarsága világának jelentőségére is kitérni. E körben hivatkozom II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelmünk néhány egyháztörténelmi jelentőségű döntésére is. Márki Sándor írt arról, hogy „Rákóczi legnagyobb alkotása az egyházkormányzat terén az erdélyi püspökség helyreállítása lett volna, de nem sikerült”. „Misszionáriust még a besszarábiai magyarok közé is küldött.” (19) Kiemelten fontos kérdéskörnek tartom az erdélyi püspökség kapcsán említett Rákóczi-célkitűzést, hiszen a fentebb említett „vezérlő fejedelem” („*dux-princeps*”) és a „Magyarország a kereszténység védőpajzsa”-eszmény alapján gyakorolni kívánt főkegyúri jogkör révén a vezérlő fejedelem egyházi téren is a nemzetet erősítő hatáskörrel kívánt rendelkezni. A „Magyarország a kereszténység védőpajzsa”-eszmény, valamint a fentebb már említett „vezérlő fejedelem” („*dux-princeps*”) és az Erdélyi Fejedelemség közjogi magyar államléte jegyében érdemes azon összefüggéseket is meglátni, melyek Rákóczi főkegyúri jogkörének történelmi megalapozottságával kapcsolatosak! Szent István király a „saját királyi jogán alapította meg a magyar egyházat”: az általa megteremtett „teokratikus államban az uralkodó nemcsak világi hatalommal rendelkezett, hanem az egyház feje is volt egy személyben”. A magyar király ez-

által mint „a kereszténység védője (*defensor christianitatis*), a hitelvek kérdését leszámítva *sui generis* hatáskörrel rendelkezett” a magyar egyház tekintetében. A magyar király „saját belátása szerint jelölhette ki az egyházmegyék határait, érvényesíthette akaratát a püspöki székek betöltésénél, elnökölt az egyházi zsinatokon, és atyai szóval dorgálta meg a kötelességeit nem teljesítő püspököket”. (20) A Rákóczi-szabadságharcot lezáró 1711. évi szatmári békéről fontosnak tartom megemlíteni a következőket. Az 1711-ben megkötött szatmári béke „eredményeként nem tudták teljesen beolvasztani hazánkat a Habsburg birodalomba, elismerték a vallásszabadságot, és visszaállították az alkotmányt, a harcokban résztvevők pedig amnesztiát kaptak”. (21) Bánhegyi István a következőket rögzítette: „A szatmári békekötés nem kapitulációs okirat volt, hanem inkább a vesztesek érdekeit is méltányoló szerződés.” (22) Nagyon fontos megállapítás a fenti gondolat, és a valós politikai és katonai helyzetet alapul véve nem is volt más lehetőség, mint a szabadságharc lezárása: ezen békekötés ténye miatt Károlyi Sándor még nem lett árulóvá. Ám ezen túlmenően azt is fontos figyelembe venni, hogy a békekötés milyen körülmények között valósult meg: e körben a kuruc sereg fegyvereinek és zászlóinak sorsa külön is vizsgálandó feladat. A kard és zászló különös jelentőségű a nemzeti önbecsülés szabadságot és függetlenséget tartalmazó jelképi volta okán is! Bánhegyi István II. Rákóczi Ferencről szóló könyvének *A szatmári békekötés* című fejezetében írt arról, hogy a békekötés következményeként 1711. május 1-jén a „földbe tűzött” zászlók után a kurucok a „fegyvereiket megtartva” vonulhattak el. (23) Rendkívül fontos történelmi tény, hogy az 1703–1711. évi magyar szabadságküzdelem után semmiféle fegyverletétel nem volt: a II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelem vezette szabadságharc kuruc vitézei fegyverrel az oldalukon térhettek haza otthonaikba. Zászlóletétel történt, fegyverletétel viszont nem, ami nyilvánvalóvá teszi, hogy Rákóczi „vezérlő fejedelem” („*dux-princeps*”) és a szövetkezett rendek fentebb részletezett jogfel fogása megalapozott volt a szabadságharc idején megtartott országgyűlések során is. A hősi magyar szabadságharc idején tevékenykedő kimagasló magyar történelmi személyiségeink

kapcsán érdekesnek tartom, hogy egy olyan orvostörténeti adatkört is bemutassak, melynek mentén az emberi kapcsolatok érdekes adalékai és összefüggései is megmutatkoznak a kuruc korból. A Rákóczi-szabadságharcot lezáró 1711. évi szatmári béke megkötéséért később grófi címet kapó Károlyi Sándort (1669–1743) 1695-ben Lőcsén kezelte ifjabb Spillenberg Dávid orvosdoktor. Gróf Károlyi Sándor a következőket írta erről a naplójában: *„In anno 1695. volt rajtam újobban kiváltképpen való változás”,* hogy *„főszédelgésekkel, hirtelen izzadozással, és kezemnek elesésével s úgy lábaimnak járt, hogy sem ülhettem sem fekettem, hanem csak járnom kellett”,* ezért *„Lőcsére kellett Spillenberg nevű doctorhoz mennem, ki is lsten után, egy hónap alatt való curája után könnyített rajtam”.* (24) Nemzedékeken átívelő orvostörténelmi érdekesség, hogy 1625-ben Károlyi Sándor nagyapját (Bethlen Gábor erdélyi fejedelem sógorát), nagykárolyi Károlyi Mihályt (1585–1626) ifjabb Spillenberg Dávid nagyapja, Spillenberg Sámuel (1573–1654) lőcsei orvos kezelte. (25) A fenti adalékok okán utalok arra, hogy Spillenberg Sámuel (1573–1654) lőcsei orvos egyik dédunokája, Spillenberg Szaniszló (1668–?) az eperjesi kuruc őrség pénztárnokaként tevékenykedett a Rákóczi-szabadságharc idején. (26) Spillenberg Szaniszló neve még 1733-ban is felbukkant. E család sarja, Spillenberg Rozália szintén Eperjesen élt. (27) Spillenberg Rozália férje idősebb Pulszky Sámuel volt. (28) E házaspár utóda volt minden XIX–XX. századi nevezetes Pulszky leszármazott! A fenti orvostörténeti és családtörténeti adatkör azért is érdekes, mert II. Rákóczi Ferenc kancellárja, diplomatája, Ráday Pál és Pulszky Pál (idősebb Pulszky Sámuel édesapja) levelezésben álltak egymással. Az alábbi adalékok pedig jól mutatják, hogy nemzedékeken és rokonsági körükön is átívelő kuruc kapcsolatai voltak a Pulszky családnak! *„Pulszky család. (Lubóczi és cselfalvi.) [...] A családi hagyomány szerint vallon eredetű, és »de Poul« nevet viselt; Alba herceg alatt mint protestáns Lengyelországba vonult, ott ismét a dissidensek ellen hozott törvény elől Thököly korában Magyarországra menekült. 1708-ban a család egyik őse az eperjesi collegiumot pénzkölcsönnel segíté. Ez időben a család tagjai borkereskedést űztek s*

mint ilyenek a szász és porosz udvarokkal üzleti viszonyokban álltak.” (29) Megítélésem szerint tokaji aszúval kereskedhettek, hiszen a hegyaljai Rákóczi-birtokrendszer okán a vezérlő fejedelem számára ez jelentette a *„folyékony aranyat”* a szabadságharc idején zajló posztó- és fegyvervásárlások terén. A lőcsei Spillenberg orvoscsalád történelmi emlékeinek tárháza kapcsán kiemelendő, hogy számos emlék maradt fenn a kuruc kor tekintetében a Thököly–Rákóczi-kapcsolatok köréből is! Spillenberg Dávid orvosdoktor 1664 februárja és 1669 decembere között számos alkalommal kezelte gróf Thököly Istvánt, a később erdélyi fejedelemmé választott Thököly Imre édesapját. E korszak kapcsán fontos adalék, hogy 1670. január 13-án Lőcse város tanácsa egyhangú szavazással Spillenberg Dávidot választotta meg a város főbírójává, Spillenberg 21-én tette le a városbírói esküt. Lőcse város bírója és a városi tanács 1670. április 27-én Lőcse város Alsó kapujáig kísérték a görög Ghikas Györgyöt, Havasalföld fejedelmét. Ezt követően érkezett a hír, hogy Zrínyi Péter gróft és Frangepán Ferenc gróft Bécsben elfogták, ezért I. Rákóczi Ferenc fejedelem Sárospatakra vonult. (30) Fontos e körben kitérnem arra, hogy (I. Rákóczi Ferenc évekkel később bekövetkezett halála után) II. Rákóczi Ferenc özvegyé lett édesanyja, gróf Zrínyi Ilona 1682-ben feleségül ment gróf Thököly Imréhez, aki kuruc fejedelemtént küzdött a haza szabadságáért. Thököly Imre és Zrínyi Ilona *„házasságából még a tél folyamán fiuk született, miután Kassáról Lőcsére mentek át”.* Az *„újszülött, Thököly István mindössze február 20-tól április 30-ig élt”.* A híres lőcsei Spillenberg orvosdoktor gondos ápolása ellenére áprilisban meghalt a kisfiú, a lőcsei Szent Jakab-templom Thurzó-kriptájába temették el. A családdal tartózkodott itt a későbbi II. Rákóczi Ferenc is, aki ekkor hétéves volt. (32) Rákóczi első gyermeke Kistapolcsányban született 1696. május 28-án: a Lipót György József nevet kapta. A fiú 1699-től kezdve szüntelenül betegeskedett: 1700-ban Lőcsére hozták, a híres Spillenberg orvoshoz. (33) A Rákóczi-korszak legodaadóbb magyar tudósa, Thaly Kálmán is megemlékezett a fenti orvosi működéstről. *„Ezen elsőszülött fiúcska 1699 eleje óta folyvást betegeskedett, a miért is Spillenberg nagyhírű*

orvos kezelése alá Lőcsére vitették, ott az 1700. év január végén vagy február elején, élte negyedik esztendejében elhalálozott.” (34) A fenti adalékok azért is lényegesek, mert e kisgyermek kapcsán Thaly Kálmán arról is megemlékezett, hogy az édesanyja, Hesseni Charlotte-Amelie egyenes ági ősei voltak Szent Erzsébet magyar királylány és Lajos türingiai tartománygróf. (35) Fontos tudnunk, hogy II. András magyar király leánya, a XIII. századi Árpád-házi Szent Erzsébet XVII–XVIII. századi leszármazottja volt Rákóczi felesége. E körben természetesen érdemes hivatkoznom arra is, hogy II. Rákóczi Ferenc síremléke Kassán a Szent Erzsébet-dómban található. II. Rákóczi Ferenc kiváló író is volt! Vezérő fejedelmünk *Vallomások* című könyve a magyar művelődéstörténet igazi remeke: ebből is megismerhetjük a fejedelem tiszta jellemét, emberi nagyságát. E művében szerepel az alábbi részlet is, melyben az 1700. február elején (hónapokon át tartó betegségének következményeként, 3 éves korában) elhunyt elsőszülött fiúgyermekére emlékezik vissza: „Így sorvadt el ő, és elaszva lassan észrevétlenül ellobbant, mint az elfogyó gyertyaszál Lőcsén, a híres Spillenbergr orvos keze alatt. Nem utolsó volt megvallom, az ő halála okozta szomorúságom; hanem a Te említett és imádandó ítéletmondásaid s könyörületed békességes tűrést is adtak annak elhordozására.” Ez a lőcsei orvos ifjabb Spillenbergr Dávid

(1662–1703) volt: a „híres Spillenbergr orvos” kitétel mutatja, hogy az igen gondos kezelés ellenére hunyt el a nagybeteg kisgyermek. Rákóczi mintegy fohászként szólva Istenhez és sok év után is megrendülve, mély hittel emlékezett e tragikus esemény okozta apai fájdalmára. A korabeli rokonsági kapcsolatok jelentősége okán érdemes arra is kitérnem, hogy (II. Rákóczi Ferenc vezérő fejedelem egyik legfőbb hívének) Radvánszky Jánosnak (1666–1738) a leánya, Radvánszky Fruzsina férjhez ment a legifjabb Spillenbergr Dávidhoz. E férj felmenői voltak a fentebb említett Spillenbergr lőcsei orvosdoktorok, akik nemzedékeken átívelő módon álltak kapcsolatban a kuruc kor legnagyobbjaival, a Thökölyekkel és a Rákócziakkal is.

A Rákóczi-émlékév egyetemes jelentősége, II. Rákóczi Ferenc vezérő fejedelem máig ható értékvilága, valamint a 2019-ben Csíksomlyóra tervezett pápalátogatás okán felmerült az a gondolat is, hogy milyen remek lenne a magyar zarándokok által felmutatni egy nemzeti hitvallásunkat kifejező olyan zászlót, mely latin és magyar felirattal ékesítve üzenné az értékkereső emberek számára, hogy „HUNGARIA CLIPEUS ET PROPUGNACULUM TOTIUS CHRISTIANITATIS”, azaz „MAGYARORSZÁG AZ EGÉSZ KERESZTÉNYSÉG VÉDŐBÁSTYÁJA ÉS VÉDŐPAJZSA”!

Források: (1) II. Rákóczi Ferenc-émlékév – Wikipédia. https://hu.wikipedia.org/wiki/II._Rákóczi_Ferenc_émlékév – letöltve 2019. január 6-án.; (2) Vámos Magda – Száva István: Így élt II. Rákóczi Ferenc. Bp., 1976. 9. o.; (3) R. Várkonyi Ágnes: II. Rákóczi Ferenc. Vaja, 2004. 65. o.; (4) Apor Péter: Metamorphosis Transsylvaniae, azaz Erdélynek változása. Bp., 1972. 36. o.; (5) R. Várkonyi Ágnes: II. Rákóczi Ferenc. Vaja, 2004. 65. o.; (6) Magyarország történeti kronológiája. II. kötet. 1526–1848. Főszerkesztő Benda Kálmán. Bp., 1982. 533. o.; (7) Dr. Csorba Csaba: Huszárok. In: Észak-Magyarország. XLIV. évfolyam. 259. szám. 1988. október 29. (szombat), 6. o.; (8) Magyarország történeti kronológiája. II. kötet. 1526–1848. Főszerkesztő Benda Kálmán. Bp., 1982. 531. o.; (9) Jancsó Benedek: A hazai görög keleti román metropólia története. In: Századok. XXXV. évfolyam. 1901. 614. o.; (10) A honfoglalástól a polgári forradalom és szabadságharc végéig. Csongrád Megye Évszázadai. Történelmi Olvasókönyv. 1. 1985. 157. o.; (11) Asztalos Miklós: II. Rákóczi Ferenc és kora. Bp., 2000. 470., 471. o.; (12) A Rá-

kóczi-szabadságharc. Szerkesztette R. Várkonyi Ágnes és Kis Domokos Dániel. Nemzet és emlékezet. Sorozatszerkesztők Gyurgyák János és Pótó János. Bp., 2004. 86. o.; (13) A Rákóczi-szabadságharc. Szerkesztette R. Várkonyi Ágnes és Kis Domokos Dániel. Nemzet és emlékezet. Sorozatszerkesztők Gyurgyák János és Pótó János. Bp., 2004. 87. o.; (14) Márki Sándor: II. Rákóczi Ferenc, 1676–1735. Első kötet. Bevezetés. Istennel, a hazáért és szabadságért. I. Az öröklött magyar lélek.; (15) Magyar alkotmánytörténet. Szerkesztette Mezey Barna. Bp., 2003. 75. o.; (16) Európa és a Rákóczi-szabadságharc. Szerkesztette Benda Kálmán. Bp., 1980. 62. o.; (17) Zachar József: A háború sújtotta Magyar Apostoli Királyság. In: Rómából Hungáriába. Szerkesztette Véghseő Tamás. Nyíregyháza, 2008. 171. o.; (18) Asztalos Miklós: II. Rákóczi Ferenc és kora. Bp., 2000. 303. o.; (19) Márki Sándor: II. Rákóczi Ferenc élete. Bp., 1925. 30. o.; (20) Magyar alkotmánytörténet. Szerkesztette Mezey Barna. Bp., 2003. 212–213. o.; (21) II. Rákóczi Ferenc-émlékév – Wikipédia. https://hu.wikipedia.org/wiki/II._Rákóczi_Fe

renc_ emlékévk – letöltve 2019. január 6-án.; (22) Bánhegyi István: II. Rákóczi Ferenc. Celldömölk, 2003. 82. o.; (23) Bánhegyi István: II. Rákóczi Ferenc. Celldömölk, 2003. 81. o.; (24) Károlyi Sándor gróf: Magam életének s az alatt történt állapotoknak emlékezetes folyási. In: Magyar Történelmi Emlékek. Kiadja Szalay László. Negyedik kötet. Gróf Károlyi Sándor önéletírása. Pest, 1865. 38. o.; (25) Szilágyi Sándor: Levelek és acták Bethlen Gábor uralkodása történetéhez. 1620–1627. In.: Történelmi Tár – 1886. 634. o.; Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor fejedelem levelezése. Bp. 1886. 315. o.; (26) Bánkuti Imre: Források Kassa 1710–1711. évi védelméhez. Forrásközlemények. 112. hivatkozás. In: Hadtörténelmi Közlemények. 2003. szeptember–december.; (27) Tóth Sándor: Sáros vármegye monographiája. Bp. 1909. I. kötet. 437. o.; (28) Vásárhelyi Miklós – Szluha Márton: Magyar császári és királyi ka-

marások ősfái. 1740–1918. Bp., 2005. 322. o.; (29) Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal. Pótlékkötet. Pest, 1848. 348–349. o.; (30) Hain Gáspár: Szepességi avagy lőcsei krónika és évkönyv a kedves utókor számára. Szerkesztette Véber Károly. Bp. 1988. 313–314.; 315–316. 319. o.; (31) Asztalos Miklós: II. Rákóczi Ferenc és kora. Bp., 2000. 47. o.; (32) R. Várkonyi Ágnes: A fejedelem gyermekkora. Bp. 1989. 147. o.; (33) Dr. Wertner Mór: A Rákócziak családi történetéhez. (Befejező közlemény.) In: Erdélyi Múzeum. 1892. 2. szám 103. o.; (34) Thaly Kálmán: A Rákóczi-ház utolsó tagjairól és kihalásáról. (Adalékokkal a Felső-Vadászi Rákócziak régibbkori genealogiájához.) In: Turul 1884. 3. szám 356. o.; Turul 1884. 92. o.; (35) Thaly Kálmán: A Rákóczi-ház és az Árpád-vér. In: Történelmi Tár – 1886. 241. o.

